

Slotdocument partijbrede discussie van GroenLinks over de vrijheid van onderwijs

Door: Axel Boomgaars

Inleiding

Na akkoord van het partijbestuur op het startdocument¹ hebben drie publieke bijeenkomsten plaatsgevonden in het kader van de partijbrede discussie over de toekomst van artikel 23 van de Grondwet. Op 26 mei in Utrecht en op 9 juni in Zwolle kwamen er per bijeenkomst zo'n 25 leden en geïnteresseerden met elkaar praten over de GroenLinks-visie op onderwijsvrijheid. Op 16 juni, tijdens het GroenLinks-festival, zijn naar aanleiding daarvan de voorlopige conclusies besproken met een panel bestaande uit Rutger Groot Wassink, Lisa Westerveld en Ruard Ganzevoort. Hier was zo'n 40 man publiek bij aanwezig.

Dit slotdocument zal aan de hand van de drie doelen en zes inhoudelijke dilemma's zoals die zijn geformuleerd in het startdocument een weergave geven van de opbrengst van de partijbrede discussie. Bovendien wordt dit slotdocument gebruikt om een aanbeveling te doen aan het partijbestuur als opdrachtgever van de discussie.

Doelen van de partijbrede discussie

- *Subdoel 1: mensen informeren over de verschillende aspecten van de vrijheid van onderwijs*

Om betrokkenen informatie te verschaffen over de achtergrond van artikel 23 van de Grondwet en de controverses die ermee gepaard gaan, zijn meerdere acties ondernomen. Allereerst is er aandacht aan dit thema besteed in het startdocument dat naar alle aanwezigen bij de twee ledenbijeenkomsten is gestuurd. Daarnaast was op de aanmeldpagina voor de bijeenkomsten een bredere set aan informatie beschikbaar, met onder andere artikelen van Rutger Groot Wassink en Ruard Ganzevoort. De twee ledenbijeenkomsten begonnen met inleidingen van GroenLinksers betrokken bij de Onderwijswerkgroep, het juristennetwerk en door Ruard Ganzevoort, waarbij aandacht werd besteed aan beide kanten van de discussie.

De aanwezigen bij de ledenbijeenkomsten hadden (vermoedelijk) al voorkennis en een mening over artikel 23, maar dat perspectief zal door de bijeenkomsten verbreed zijn. Dit omdat een breed scala aan perspectieven voorbijkwam tijdens de discussie, zoals vanuit levensbeschouwing, het onderwijssysteem en de Grondwet. Bovendien was er door de opzet van de ledenbijeenkomsten, waarin er meer in dialoog- dan debatvorm gepraat is, geborgd dat iedereen met verschillende visies over onderwijsvrijheid in aanraking zou komen.

- *Subdoel 2: standpunten uitwisselen om te zien hoe conflicterende waarden zich tot elkaar verhouden.*

Dit doel zag op de behoefte om een soms gepolariseerde discussie om te vormen in een gesprek op constructieve voet. Geen welles-nietes, maar het bevragen van elkaar op waar een standpunt vandaan komt. Op die manier is er beter zicht te krijgen op welke waarden door de meeste GroenLinksers gedeeld worden en waar die uit elkaar lopen.

Dit doel is bij de twee ledenbijeenkomsten goed uit de verf gekomen. De aanwezigen werden onderverdeeld in drie groepen van zeven tot acht personen die rouleerden langs de verschillende inhoudelijke aspecten van onderwijsvrijheid (vandaar dat er een maximum aan aanmeldingen per bijeenkomst was). Gefaciliteerd door een gespreksleider kon in de groepen meer de diepte in worden gegaan en was er sprake van een groepsgesprek waaraan iedereen een bijdrage kon leveren. Lang niet iedereen was het met elkaar eens, maar men ging wel samen op zoek naar het helder krijgen van waar de overeenkomsten en verschillen lagen. Het panelgesprek op het GroenLinks-festival op basis van de voorlopige conclusies leende zich minder voor een uitwisseling van gedachten, maar was meer een knetterende discussie tussen de panelleden. Voor het uiteindelijke inhoudelijk resultaat was dat prima, omdat daardoor aan het einde van dit proces de overgebleven conflicterende standpunten nog eens scherp werden neergezet.

¹ <https://groenlinks.nl/sites/groenlinks.nl/files/Startdocument%20partijbrede%20discussie%20art%2023.pdf>

- *Subdoel 3: een voorstel doen aan het partijbestuur over de verdere uitwerking van het amendement.*

De rest van dit slotdocument zal bestaan uit een inhoudelijke samenvatting van de opbrengst van de partijbrede discussie, inclusief een advies hoe het amendement dat de aanleiding voor deze discussie vormde verder kan worden uitgewerkt.

Inhoudelijke opbrengst van de partijbrede discussie op basis van de zes dilemma's uit het startdocument

- *Ouders tegenover overheid*

De discussie spitste zich op dit punt toe op de vraag van wie het onderwijs is. Artikel 23 van de Grondwet is ooit bedoeld als afweer tegen staatsonderwijs, als een manier van ouders om onderwijs vorm te geven als verlengstuk van hun opvoeding. Uit de ledenbijeenkomsten kwam naar voren dat onderwijs van onderop, met een grote stem voor ouders, leerlingen en docenten, veel weerklank vond. Vergelijk dit met de recente discussies over *right to challenge*, waarbij de samenleving gestimuleerd wordt overheidstaken zelf uit te voeren als inwoners denken dat zij het beter kunnen. Verdergaand staatsonderwijs (gecentraliseerd en van bovenaf aangestuurd) werd door een minderheid nagestreefd. Er lijkt hierbij sprake van de wens tot een onderwijsaanbod te komen met een democratisch uitgangspunt, waar de stem van leerlingen, ouders en leraar van invloed zijn. Onderwijs van onderop sluit zorg van de overheid overigens niet uit: er moeten duidelijke kwaliteitskaders zijn die het voor de Inspectie van het onderwijs mogelijk maken om in te grijpen wanneer dat nodig is. Hiervoor lijkt vooralsnog niet direct een wetswijziging nodig want dit komt in grote lijnen overeen met de uitgangspunten van het huidige systeem, hoewel GroenLinks een zwaarder accent op medezeggenschap legt. Zie ook het punt "verzuild tegenover post-verzuild" op de volgende pagina.

- *Zingeving als privéluxe tegenover zingeving als pedagogische verantwoordelijkheid*

Moet zingeving een plaats hebben in het onderwijs? Allereerst was men het erover eens dat er op elke school aandacht besteed moet worden aan het thema zingeving. Er is ook consensus dat daarin een waaier aan verschillende denkbeelden en ideeën voorbij moet komen die bediscussieerd behoren te worden. Het onderwijs is idealiter een mini-maatschappij, waarin verschillende visies op het goede leven, van religieus tot seculier, de revue passeren en op een open manier worden bediscussieerd. Daarin resoneerde de discussie over burgerschapsonderwijs en het bijbrengen van rechtstatelijke waarden zoals tolerantie en met elkaar de discussie aangaan. Hiervoor zou gekeken kunnen worden naar het curriculum zoals dat in het funderend onderwijs is vastgelegd in bijvoorbeeld de artikelen 8 en 9 van de Wet op het primair onderwijs en aanverwante bepalingen in wetten en besluiten.

- *Religieus tegenover seculier*

Het meest principiële punt, of de overheid onderwijs mag financieren waar een religieuze identiteit wordt uitgedragen, is niet opgelost. Er lijkt consensus binnen GroenLinks dat het onderscheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs dient te verdwijnen. Neutraal onderwijs bestaat niet, maar ook in de praktijk van alledag zijn het openbaar en bijzonder onderwijs steeds meer naar elkaar toegegroeid. In die context strikt vasthouden aan een Grondwettelijk onderscheid staat het oplossen van praktische problemen in de weg (zoals de figuur van de samenwerkingschool).

Elke school dient dus de mogelijkheid te krijgen een eigen identiteit (in de breedst mogelijke zin) te vormen. Bij de twee ledenbijeenkomsten leek de stemming grofweg te zijn dat een religieuze identiteit ook tot de mogelijkheden behoort, mits voldaan wordt aan vereisten als het kritisch leren bevragen van die identiteit door leerlingen. Er leven GroenLinks-breed bezwaren tegen het in het onderwijs bijbrengen van een tunnelvisie op vraagstukken van het goede leven, het stimuleren van uitsluiting of het institutionaliseren van bekering. De crux lijkt hem te zitten in de vraag of onderwijs met een religieuze identiteit per definitie die onwenselijke ontwikkelingen met zich meebrengt. Daar was bij de ledenbijeenkomsten geen overeenstemming over bereikt en ook bij de paneldiscussie op het GroenLinks-festival bleek dit het grootste twistpunt. Voor de voorstanders van het amendement is het helder: elk gemarchandeerd met bijvoorbeeld het antidiscriminatieverbod moet resoluut worden afgewezen. Vanuit hun perspectief is het moeilijk om te zien hoe een uitgesproken religieuze identiteit van een school in overeenstemming zou kunnen zijn met bepaalde fundamentele grondrechten.

Waar wel overeenstemming over lijkt te zijn in de discussie over religieus en seculier onderwijs:

- Het onderscheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs dient te verdwijnen. Dit vraagt om een aanpassing van artikel 23 van de Grondwet.
- Religieuze overtuiging van de ouders mag de schoolgang van kinderen niet belemmeren. Thuiszitten op basis van artikel 5, onderdeel b, Leerplichtwet (onthefing van de leerplicht op basis van richtingsbezwaren ouders), moet onmogelijk worden gemaakt.
- Scholen mogen leerlingen en docenten niet weigeren op basis van hun identiteit. In dat licht zou artikel 40, Wet op het primair onderwijs en artikel 27, Wet op het voortgezet onderwijs (samen met artikel 2, eerste lid, Inrichtingsbesluit WVO) en andere bepalingen moeten worden aangepast om leerlingen het recht te geven toegelaten te worden tot elke school, ongeacht identiteit.

- *Verzuild tegenover post-verzuild*

Het huidige onderwijssysteem, met haar beperkte aantal richtingen en sterke rol voor schoolbesturen, vertoont nog veel trekken van de verzuiling. Schoolbesturen doen hun best om hun identiteit te houden zoals hij is, waardoor je situaties van katholieke scholen krijgt waarbij het merendeel van de leerlingen bijvoorbeeld een niet-kerkelijke achtergrond heeft. Een dergelijke rigide, top-down omgang met identiteit wordt als onwenselijk gezien. Ook hier is het idee meer democratiserende elementen in te voeren. Scholen moeten kunnen 'verkleuren' van identiteit als daar behoefte aan is van onderop: bij ouders, leerlingen en docenten. Het is van belang daarbij verder door te denken hoe dat verkleuren in goede banen geleid kan worden, zodat bijvoorbeeld niet alleen de mondige mensen aan bod komen, maar een dynamiek in de identiteit van een school mogelijk wordt gemaakt die zo breed mogelijk gedragen wordt. Dit kan echter ook betekenen dat scholen een steeds nadrukkelijker identiteit krijgen. Buiten kijf staat echter dat er een tegenwicht geboden dient worden aan de macht van besturen. Om de positie van ouders, leerlingen en docenten te versterken lijkt een wijziging van de Wet medezeggenschap op scholen op zijn plaats, als ook het opnieuw definiëren (en daarmee inperken) van de macht van schoolbesturen in wet- en regelgeving.

- *Integratie tegenover segregatie*

Moeten scholen zo divers mogelijk zijn en mag de overheid dat afdwingen? Of betekent kiezen voor een eigen identiteit ook dat scholen een uniforme groep leerlingen en leraren mogen hebben? Het bleef onweersproken dat segregatie moet worden bestreden en dat bij voorkeur leerlingen van allerlei verschillende achtergronden door elkaar in de klas zitten. Tegelijkertijd bestaat het gevoel dat de onderwijsvrijheid hier een kleine rol in speelt. Veel groter is het probleem van de algehele sociaal-economische segregatie in Nederland die ook zijn uitwerking vindt in het onderwijs. Daar moet politieke prioriteit naartoe en dat is een punt dat tot de kern van het GroenLinks-gedachtegoed behoort. Het grootste discussiepunt zat hem in de vraag hoeveel vrijheid ouders ontnomen moet worden om zelf voor een school te mogen kiezen, gezien de beperkte bijdrage die de inperking daarvan kan leveren in de strijd tegen segregatie. Hoewel dat op gespannen voet staat met het in vrijheid mogen kiezen voor een gewenste school, zagen de leden een rol voor specifiek de lokale overheid om waar nodig in lokale regelgeving door een plaatsingssysteem segregatie tegen te gaan. Dit ook vanwege het feit dat de segregatie-discussie voornamelijk speelt in de Randstad, maar daarbuiten minder. Lokaal maatwerk is dus geboden.

- *Incidenten tegenover structuurverandering*

Op dit punt staat de vraag centraal in hoeverre artikel 23 ook als Grondwetsartikel radicaal op de schop moet om de GroenLinks-visie op onderwijs mogelijk te maken. Dat hangt af van de gemaakte keuzes bij de andere vijf dilemma's. Als men het onderscheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs wil afschaffen is een Grondwetswijziging noodzakelijk, maar voor zaken als het tegengaan van segregatie of zorgen voor pluriformiteit in het onderwijs-curriculum, hoeft de Grondwet niet direct op de schop. Hierbij dient ook een balans gevonden te worden tussen inhoudelijke idealen en de politieke praktijk van weerbarstige Grondwetswijzigingen. Hierna, in de conclusie en aanbeveling, zal daar verder bij stil worden gestaan.

Conclusie en aanbeveling

De inhoudelijke conclusie op basis van dit slotdocument is dat GroenLinkers het voor het overgrote deel met elkaar eens zijn over de toekomstige richting van de onderwijsvrijheid. Een deel van die richting is vorm te geven zonder Grondwetswijziging, maar bijvoorbeeld het afschaffen van het onderscheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs gaat niet zonder wijziging van artikel 23. Het deel waarover de meningen verschillen, namelijk het financieren van een school met een religieuze identiteit, is echter een fundamenteel en controversieel verschil. Dat punt is de crux van het aangenomen amendement, voor een deel van de leden het grote struikelblok en het verschil van mening daarover is als gevolg van deze partijbrede discussie niet afgenomen. Op dit punt blijft het aangenomen amendement als uitspraak van het GroenLinks-congres - het hoogste orgaan van de partij - leidend. Daardoor is de GroenLinks-lijn op dit moment dat bijzonder onderwijs niet door de overheid gefinancierd dient te worden.

De vervolgvraag is hoe GroenLinks hier strategisch mee om moet gaan. Bij beide Kamerfracties is er behoefte en draagvlak om artikel 23 van de Grondwet te moderniseren, maar lijkt men specifiek op dat punt van het stoppen van de financiering aan bijzonder onderwijs niet genegen de gehele strekking van de congresuitspraak om te zetten in politieke actie. Gezien het feit dat Kamerleden zonder last stemmen, is het bovendien niet mogelijk om dit hen op te dragen. Daar bevindt zich een spanning. De inhoudelijke lijn staat immers in het verkiezingsprogramma waar in ieder geval de Tweede Kamerfractie zich aan gecommitteerd heeft.

Om daar een balans tussen te vinden is het advies op basis van dit slotdocument om allereerst de uitgangspunten met breed draagvlak uit te laten werken in politieke actie door de Kamerfracties. Dat kan op basis van de conclusies die getrokken zijn in de zes punten hierboven. Stel dat alles waar GroenLinks het over eens is morgen ingevoerd zou worden, is er al sprake van een gigantische ommezwaai in het Nederlandse onderwijsstelsel. De discussie over het financieren van bijzonder onderwijs behoort daarmee echter niet weggepoetst te worden, want volgens een substantieel deel van de leden is dit een zwaar punt. In dat licht is het raadzaam om vertegenwoordigers van de indieners van het amendement, beide Kamerfracties, het partijbestuur en afgevaardigden van de onderwijswerkgroepen van GroenLinks en DWARS in ieder geval nog eens eenmalig bij elkaar te laten komen. Dan kan op basis van de opbrengst op de zes inhoudelijke punten van dit slotdocument een strategische lijn bepaald worden op zowel de punten waar overeenstemming over is, als het punt waar verschil over blijft bestaan. Wellicht heeft men de behoefte om het onopgeloste punt nogmaals aan de leden van GroenLinks voor te leggen, wellicht kan dit deel van het standpunt van GroenLinks op dezelfde lijn geplaatst worden als het standpunt over de monarchie: "op termijn streeft GroenLinks naar...". Het valt echter buiten het bereik van dit slotdocument om daar al te veel in te treden. Dat vraagt om verder overleg.

Tot slot een woord van dank

Elke politieke partij heeft zo haar controversiële thema's waar intern soms felle discussie over gevoerd wordt. Het is een teken van een gezonde politieke cultuur dat GroenLinks ervoor heeft gekozen het thema onderwijsvrijheid op een publieke manier bij de horens te pakken en aan zelfreflectie te doen. Als inhoudelijk projectleider wil ik daarom het partijbestuur en de permanente programmacommissie bedanken voor hun opdracht. Daarbij is een specifiek woord van dank aan Stefan Hennis verschuldigd die vanuit het partijbureau voor uitstekende ondersteuning heeft gezorgd. Ook dank aan de GroenLinkers die vrijwillig een rol hebben willen nemen in deze partijbrede discussie, zoals Fiona Frank, Daan Bos, Isabelle van Woerkom, Patrick Rijke, Machiel de Vries, Wies Houweling, Ruard Ganzevoort, Rutger Groot Wassink en Lisa Westerveld. Tot slot was deze discussie niet mogelijk geweest zonder de inhoudelijke bijdragen van alle aanwezigen en de betrokken werkgroepen van GroenLinks en DWARS.